

Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 42. årgang Nr. 4/2008

Markaloven
Temanummer: Enebakk-
kunstnere og Østmarka

Kulturbygda Enebakk og Østmarka

Av Steinar Saghaug

Nytt fra Østmarka vil heretter med jevne mellomrom komme med temanumre hvor en ønsker å fokusere på en sak eller et område med tilknytning til Østmarka. I denne utgaven er hovedtemaet «Enebakk-kunstnere og Østmarka». Hovedgrunnen til det er at det i år er 100 år siden forfatteren Ragnhild Jølsen døde, noe som er blitt behørig markert i hennes hjemkommune. En annen viktig grunn er at de fleste av våre lesere er bosatt i Oslos østre og søndre bydeler, og vi håper det er av interesse for dem å bli bedre kjent med Enebakkas rike kulturhistorie – som også er nært knyttet til Østmarka.

Kulturbygda Enebakk utgjør en viktig del av Østmarkas søndre del. Trekker vi en linje langs kommunegrensen fra Fjell, over Bysetermosan, Skjelbreia, Eriksvann, Tonevann, Grinderen og Nordbysjøen mot Flateby, ser vi at Enebakk utgjør hoveddelen av Rausjømarka, med store, spennende og lite brukte turområder. Kommunen er en typisk jord- og skogbrukskommune som etter hvert er blitt sterkt preget av innflytting og pendling til Oslo. Nærheten til Østmarka og Øyeren, samt gode oppvekstvilkår i grønne omgivelser, er en viktig del av bygdas identitet, og framheves som bygdas særpreg.

Nærheten til de dype, stille skogene har alltid inspirert menneskets sinn, og store kunstnere som Erling Enger og Ragnhild Jølsen hentet mye av sin inspirasjon fra Østmarka. Deres formidling avspeiler skogenes historiske betydning for industri og velstandsutvikling. Også yngre Enebakk-kunstnere og

befolkningen for øvrig henter i dag sin inspirasjon og krefter i de samme skogene.

Mens friluftslivskulturen i Enebakk ofte preges av harejakt, kaffebål og pølser på spidd, får Oslos befolkning sine turopplevelser på godt merkede stier og markastuer. Øst for Vangen møter du villmarka med kun et fåtall merkede stier og løyper, og sjansen for å møte andre turgåere er liten. Mens du langt opp på 70-tallet måtte brøyte egne spor om du beveget deg på ski øst for Vangen, blir det i dag kjørt opp løyper, hovedsakelig med snøscooter. De mange vannene med usikker is reduserer muligheten for å bruke store løypemaskiner. Skiforeningen og Enebakk kommune har derfor valgt å satse på godt preparerte skiløyper i ytterkannten av Marka langs Rv 120. Dette er en fornuftig tilretteleggingspolitikk som beskytter villmarka i hjertet av Østmarka.

Vi i Østmarkas Venner tenker langsiktig og ser viktigheten av å ha slike mer eller mindre uberørte turområder nært opp til hovedstaden også i framtida. Selv om moderne mennesker er redde for å gå i ukjent terreng og helst beveger seg etter veier og merkede stier, ønsker vi kun en forsiktig tilrettelegging for friluftslivet i denne delen av Marka.

Du kan faktisk gå Østmarka fra øst mot vest langs Flyktningeruta fra Kirkebygda eller den blåmerkede stien fra Flateby. Bøvelstad åpner kanskje sine dører allerede i løpet av neste år som en overnatningshytte for DNT Oslo og omegn. Vi håper dette kan lokke enda flere turgåere til å våge seg litt lenger inn i Enebakkas skoger. **God tur!**

Nytt fra Østmarka – Medlemsblad for Østmarkas Venner

Ansvarlig utgiver: Østmarkas Venner,
Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo
Redaktør: Helga Gunnarsdóttir 95 99 23 49
E-post: helga@ostmarkasvenner.no
Redaksjonskomité: Øyvind Pettersen og Cathrine Søberg

Forsidebildet: Ragnhild Jølsen
Illustrasjon: Karl Erik Harr
Grafisk design, repro og trykking: 07 Gruppen AS Oslo
Opplag: 4 200
Frist for stoff til neste nr. er 15. januar 2009

Foto: Sara Ruud.

Markaloven som julegave!

Av Helga Gunnarsdottir

På et fullsatt høstmøte på Skullerudstua 10. november lovet statssekretær Heidi Sørensen at et forslag til Markalov skal være klart innen utgangen av året.

Hun innledet med å understreke at Markaloven skal være en miljølov, og framfor alt en friluftslov. Hovedformålet er å fremme det enkle friluftslivet og legge til rette for naturopplevelse i Oslomarka. Loven skal vedtas i løpet av våren og kan tre i kraft fra 1. juli 2009.

Markas grenser sikres

Sikring av Markas grenser er en grunnleggende forutsetning for å oppnå lovens hovedformål om å fremme friluftsliv og naturopplevelse. – Dette er så viktig at det også er gjort til et selvstendig hensyn i Markaloven, sa Heidi Sørensen. Hun forklarte videre at det vil bli en pro-

sess i etterkant med finjusteringer av markagrensene.

Idretten og forsiktig tilrettelegging for friluftslivet

Til lovens formål hører også idrett som naturlig kan innpasses i Marka. Det vil si idrett som arealmessig og topografisk hører hjemme i og som tradisjonelt har vært drevet i Marka, samt idrett som kan drives uten skadelige inngrep. Det er ønskelig med tilrettelegging for friluftslivet mht. tilgjengelighet og brukervennlighet. Men det må skje på «Markas premisser», slik at skade på miljøet unngås. Derfor er det en vanskelig balansegang mellom tilrettelegging som fremmer friluftslivet og inngrep som skader friluftslivet. Markaloven blir en fornuftig avveining mellom disse hensynene, forklarte Heidi.

Styret i Østmarkas Venner 2008–2009

Leder: Steinar Saghaug 91 37 22 42

Nestleder: Johan Ellingsen 64 92 80 52

Styremedlemmer:

Nina H. Skramstad 40 84 07 65

Cathrine Søberg 99 56 86 20

Varamedlemmer: Finn Jensen 22 27 01 39

Øyvind Pettersen 22 28 44 78

Stian Dahl 45 01 81 10

Inger Tangen 41 25 66 47

Solveig Dalene 90 12 99 85

Sekretær og medlemsarkiv: Monica Hoel 48 28 05 65

Regnskap: Kristin Ohnstad 93 40 66 71

E-post til styret og ansatte: fornavn@ostmarkasvenner.no

Generelt byggeforbud i Marka

Innføring av generelt byggeforbud er det viktigste virkemiddelet for å verne Marka mot inngrep og beskytte områdets rike natur- og kulturlandskap, samt kulturminner. Byggeforbudet gjelder også landbruket, men vedlikehold av eksisterende bebyggelse godtas. Det vil bli ført en restriktiv praksis når det gjelder nyetablering og utvidelse. Dette innebærer at før en kommune starter byggesaksbehandlingen, må tiltaket være vurdert og godkjent i forhold til Markaloven. Hvis et bygge- eller anleggstiltak ikke er godkjent etter Markaloven, kan ikke ordinær byggesaksbehandling igangsettes.

Byggeforbudet forutsetter også at alle eksisterende planer i Marka må bringes i samsvar med Markaloven og at planer som etter en overgangsperiode på fire år ikke er brakt i samsvar med Markaloven, automatisk blir ugyldige.

– Markaloven vil ikke bare hindre store bygge- og anleggsprosjekter, men også «bit-for-bit»-utbygging. Marka trues i dag av de mange små tiltak som i seg selv kan virke ubetydelige, men som samlet skader Markas rike natur- og kulturlandskap, og dermed også mulighetene for friluftsliv og naturopplevelse, sa Heidi.

Lokalsamfunn og hytter vil bestå

Marka skal ikke tilbakeføres til en «idealtilstand» slik området en gang var eller som man kan forestille seg at det en gang var. Dette innebærer i prinsippet at det som er i Marka i dag opprettholdes. Restriksjonene for bygge- og anleggstiltak vil derfor gjelde nyetablering og utvidelse.

– Det som i dag finnes i Marka av etablerte lokalsamfunn og hytter vil bestå, forklarte Heidi til stor lettelse for Østmarkas hytteeiere.

Særskilt vern – beskyttelse av de siste eventyrskogene

Heidi Sørensen framhevet viktigheten av bestemmelser om særskilt vern for å beskytte

begrensede arealer med særlig viktige naturopplevelsverdier. Sammen med det generelle byggeforbudet, er bestemmelsen om særskilt vern det viktigste virkemiddelet for å beskytte Markas unike natur- og kulturlandskap. Dette vil være særlig viktig for friluftsliv og naturopplevelse i Marka. Bestemmelsen tar spesielt sikte på å bevare Markas siste «eventyrskoger».

Som eksempler på kriterier for at et område skal komme inn under definisjonen «eventyrskog», nevnte Heidi at området må ha preg av å være urørt og naturlig, ha markante trær eller naturlige landskapsrom uten forstyrrende inngrep. Andre viktige elementer kan være forekomst av naturlige åpninger i skogen, myrer, vann og vassdrag, landskapsrom mellom åser og topper, eller bestå av menneskeskapte åpninger i skogen som setervoller, samt områder med stillhet og fravær av støy.

Muligheten for vern av «eventyrskogene» vil bli hjemlet i en egen paragraf i den nye loven. Pr. i dag er det nemlig ikke mulig å verne et område «bare» pga. opplevelsverdier; verken Skogbruksloven, Naturvernloven eller en ny Naturmangfoldlov gir anledning til det.

På spørsmål fra forsamlingen om skogbruket var omfattet av den nye Skogbruksloven, svarte Heidi at så var ikke tilfelle, men hun understreket at den såkalte Markaforskriften i Skogloven skal gjennomgås og tilpasses Markaloven. Etter å ha svart på alle spørsmål fra salen, fikk Heidi stor applaus, blomster og bok før hun forsvant ut i høstmørket.

Hågvær om «bit – for – bit»

Etter pausen var det professor Sigmund Hågvær som forklarte med eksempler fra sin nye bok «Norsk natur – farvel?» hvordan vår vakre og sårbare natur er blitt offer for «bit – for – bit» politikken. Et viktig foredrag som vakte stor interesse hos tilhørerne og understreket betydningen av Markaloven.

Kan DU hjelpe?

Valgkomiteen i Østmarkas Venner søker kompetente kandidater til frivillig arbeid, bl.a. personer til nytt styre våren 2009. Unge og middelaldrende folk, så vel som pensjonister, av begge kjønn og fra alle brukergrupper rundt hele Østmarka – er ønsket!

Vi kjenner selvfølgelig bare et fåtall av de over 3500 medlemmene, men blant disse finnes helt sikkert personer med de kvalifikasjonene vi trenger for fortsatt å ha et godt styre i Østmarkas Venner. Hvis du som leser dette selv har, eller kjenner noen som har, noen av de egenskapene vi er på jakt etter, er det fint om du kontakter oss **innen 1. februar 2009**. Hvis du kan svare positivt på ett eller flere av nedenstående punkter, er du trolig innen målgruppen vår:

Tid: Jeg ønsker å gi litt av min tid til arbeidet for Østmarka.

Glede: Jeg synes det er gøy å jobbe med organisasjonsarbeid.

Engasjement: Jeg ønsker å være engasjert i markasaker.

Markakunnskap: Jeg er godt kjent i flere områder i Østmarka.

Saksbehandler: Jeg kan bidra i plansaker med uttalelser og befaringer.

Befaringer: Jeg har anledning til å stille på befaringer på dagtid.

Plansaker: Jeg har kompetanse til å skrive høringsuttalelser i reguleringssaker.

Naturfaglige spørsmål: Jeg kan bidra med fagkunnskaper.

Utadrettet virksomhet: Jeg kan holde foredrag på kveldstid.

PR/Informasjon: Jeg kan skrive og bidra med å spre kunnskap om Østmarka.

Hvis du eller noen du kjenner ønsker å sitte i styret, skal du vite at man her har et kollegialt ansvar og jobber sammen i team. Arbeidsoppgavene blir fordelt etter interesser og kompetanse. Slik forholdene er i dag, er behovet for kompetanse innenfor plansaker spesielt stort. Men uansett: Ikke nøl med å ta kontakt hvis du mener at du har noe å bidra med!

Valgkomiteen i Østmarkas Venner:

Trine Johnsen, leder – johnsen.trine@gmail.com – mobil 98669253

Torbjørn Rud – torbjorn.rud@ementor.no

Solveig Bjerkvold – solveig.bjerkvold@c2i.net – mobil 920 30 702

Sandbakken

I flott høstvær arrangerte ØV og vertskapet på Sandbakken en guidet tur «Sandbakken rundt» med stopp på Dølerud, ved Dølerudbakken (tidligere hoppbakke), bautaen på Spinneren og «Jesus-bildet». Hele 111 personer deltok!

Knut Sørby har tatt mange fine bilder fra turen, som dere finner her:
<http://picasaweb.google.no/knutoslo/DLerudTur>

Even forteller om bautaen på Spinneren.

På tur med bestemor.

Alle foto: Steinar Saghaug.

111 munner ble mett på Dølerud.

På tross av regn og tåke lot 52 venner av Østmarka seg friste til en «dobbelguidet» tur lørdag 11. november. De svært kunnskapsrike guidene våre – ØVs æresmedlem Lise Henriksen og Arne Sunde fra Søndre Aker Historielag – orientere om fjern og nær historie på plassene langs veien fra Rustadsaga til østre Guldsmeden.

Tuftene på Østre Guldsmeden.

Pent par!

Alle foto: Steinar Saghaug.

Lutter øre!

«Skijeger'n»

Bli med på ØSTMARKA OKs VINTER-TURORIENTERING!

15 poster ligger lett tilgjengelig langs løypenettet i Østmarka i perioden 20.11.2008 – 20.03.2009. Ved snømangel kan postene tas til fots.

Deltakerpose, som inneholder kart m/poster og klippekort, koster kr. 110,-
Ekstra deltakerkort kr. 30,-.

Hver post gir poeng, og du kan få merke ved oppnådd krav.
SKIJEGER'N arrangeres i år for 15. gang.

«Kaffepost» arrangeres lørdag 31. januar – ekstra poeng og servering av gratis kaffe, saft og kjeks.

«Skijeger'n» kan kjøpes på følgende steder:

- Anton Sport Metro AS
- G-Sport Strømmen Storsenter AS
- Skihytta (Lørenskog), søndager kl. 11–15
- «Kaffeposten» 26.01. kl. 12–15 (Åmotdammen)
- Ved henvendelse til Reidun Aamodt, tlf. 67 90 04 72 / 99 53 92 54
E-mail: reidun.aamodt@broadpark.no

✓ Purring!

I disse tider sender vi ut purring til de av medlemmene som vi ikke kan se har betalt kontingenten for 2008. Vi ber dere vennligst om å betale innen fristen. De av dere som ble vervet i løpet av høsten vil først få innbetalingsblankett sammen med Nytt fra Østmarka nr. 1 2009. Hvis dere oppdager feil ved kontingentinnkrevingen ber vi dere ta kontakt med vår sekretær Monica Hoel på mobil **48 28 05 65** eller e-post: monica@ostmarkasvenner.no

Med vennlig hilsen
Styret

Tema: Enebakk-kunstnere og Østmarka

Blomsterpiken i Herredshuset i Enebakk. Sveiset stål, kobber og messing av Ragnhild Butenschøn.

*Øverst: Ragnhild Jølsen av Karl Erik Harr.
Midten: Maleri av Erling Enger.
Nederst: Ragnhild Jølsen.*

Kulturkommunen Enebakk

Av Henning Bergersen¹

Til tross for at Enebakk er en forholdsvis liten kommune med sine 10.000 innbyggere, har man fra kommunalt hold de senere år valgt å markedsføre seg som en kulturkommune. Nasjonalt anerkjente kunstnere som Ragnhild Jølsen, Erling Enger, Leikny Derlick og Olav Thune har allerede satt Enebakk på det kulturelle kartet, dog kanskje ikke i samme grad som den imaginære bygdetullingen Fridtjof i Øyvind Bluncks skikkelse har klart. Tar man med kjente idrettsutøvere som Thomas Alsgaard blir det kulturelle spekteret i Enebakk ytterligere variert. Kommunen markedsfører seg til og med under mottoet «Enebakk – den grønne kulturkommunen».

Kultur er et vanskelig definert uttrykk med mange betydninger. Man kan kanskje si at kultur er en samlebetegnelse for menneskelig aktivitet i samfunnet. Særlig brukes begrepet om vitenskap, opplysning, kunst, litteratur eller religion. Kultur er til en viss grad også holdninger, verdier og normer som er rådende hos en gruppe mennesker – og som de har felles til forskjell fra andre grupper.

I dag snakkes det ofte om «helkultur» og «delkulturer». Etter Herders² modell er det ikke bare folkegrupper, men også de ulike samfunnslagene og undergruppene, som besitter disse delkulturer. Man har f. eks arbeiderkultur, bygdekultur, drikkekultur, folkekultur, idrettskultur, finkultur etc. I dagens samfunn har kultur på mange måter

også blitt en masseprodusert forbruksvare, selv om man godt kan diskutere hvorvidt det egentlig er mulig å snakke om produksjon av kultur. Men hva kjennetegner egentlig kulturlivet i Enebakk og hva har kunstnere fra Enebakk felles?

I all hovedsak kan man si at de fleste Enebakk-kunstnerne finner sin inspirasjon i den omkringliggende naturen og i de lokale tradisjonene. Enebaks rike natur og dyreliv har inspirert mange lokale kunstnere, men også folk utenfra, som f.eks. maleren Henrik Sørensen. Hos både Ragnhild Jølsen og Erling Enger finner man de mørke, skogkledde åsene, ofte badet i sol eller omgitt av vidstrakt åkerlandskap. Ragnhild Jølsen beskriver det slik³:

¹ Henning Bergersen er født i 1969 og kommer opprinnelig fra Ytre Enebakk. Nå bosatt i Gol i Hallingdal. Cand. Mag. fra Universitetet i Oslo med fagene historie og folkloristikk. Leder for Enebakk historielag og fri-lansskribent.

² Johann Gottfried von Herder (1744-1803) var en tysk dikter, filosof og teolog under den tyske Weimar-klassismen. Han var på sin tid en av de mest innflytelsesrike forfattere og tenkere i Tyskland, og regnes til den klassiske «firstjernen» (sammen med Christoph Martin Wieland, Johann Wolfgang von Goethe og Friedrich von Schiller). Hans ideer dannet grunnlaget for utviklingen av skole og utdanning til langt ut på 1800-tallet. Han må derfor også regnes som en betydningsfull pedagog.

³ Fra reisebrevet «Norge-Italien», datert 1907.

Da jeg kom hjemover nu, og jeg efter den lange Reise øined det første blaanende Skimt af Norge, da syntes det mig, som om hele Norge var min Fædrenegaard, jeg reiste til – ikke Fædreneland alene – min gamle, vakre Fædrenegaard var det. Min Fædrenegaard, hvor nok meget var mørkt og tvært, vidste jeg, og hvor nok megen Modgang ventede. Men ogsaa meget, der var sundt og godt, og Sol over mørke Aaser.

Men Enebakk-kunstnerne henter også sin inspirasjon fra lokale sagn og fortellinger. Enebakk var helt frem til mellomkrigstiden mer eller mindre avsondret fra omverdenen. Dette var ikke bare på grunn av geografien, men også det faktum at toget aldri kom til bygda. På denne måten ble gammel overtro og fortellinger lenge bevart på folkemunne. Historiene om plankekjørrerne i Østmarka og nissen på Myrsetra levde blant folk i Enebakk helt opp til moderne tid. Dette har utvilsomt også preget kunstnerne.

Den ypperste representanten for Enebakk-kulturliv er trolig forfatteren **Ragnhild Jølsen** (1875–1908). Hennes far, Holm Jølsen, var en av landets tidlige industripionerer og drev Norges tredje største fyrstikkfabrikk i Ekebergdalen i tiden 1866–1886. Ragnhild Jølsen blir av ettertiden regnet som en kontroversiell forfatter i brytingen mellom det gamle (overtroiske)

bygdesamfunnet og det moderne industri-samfunnet. Inspirasjon fra muntlige tradisjoner gjennomsyrrer hennes verker. Både som privatperson og forfatter gikk hun sine egne veier, og sjokkerte med sine bøker som åpent skildret kvinners seksuellliv og drifter. Dette fikk enkelte kritikere til å hevde at det måtte være en mann, og ikke en kvinne, som hadde skrevet dette. Ragnhild Jølsen døde i januar 1908, trolig etter en overdose sove-

Ragnhild Jølsen i Firenze, trolig januar 1907.

pulver. Jens Bjørneboe har delvis skildret hennes liv i den biografiske romanen *Drømmen og hjulet* fra 1964. I Enebakk er det i 2008 blitt behørig markert at det er 100 år siden Ragnhild Jølsen døde.

Erling Enger (1899–1990) var kunstmaler og bodde store deler av sitt liv i Ytre Enebakk. Under påvirkning av blant annet tysk ekspressionisme laget han en mengde fargerike malerier med naturmotiver fra Enebakk. Flere av disse finner man i Nasjonalgalleriet, deriblant *Landskap, Enebakk* (1943), *I Skogen* (1944),

Vinter, Enebakk (1961) og *Måneskinn* (1947). Et av hans hovedverk er *Gammel gård* (1943) som viser tunet på Børter gård med Ragnhild Jølsens gjenferd som et symbol på bygdas kulturelle arv. Erling Enger blir ofte kalt humoristen i norsk malerkunst.

Gårdsgutt, 1941.

*Ragnhild Butenschøn arbeider med statuen av Hellige Olav.
Bilde fra hennes bok «MINE SKULPTURER og hvordan de blir til» 1989.*

Ragnhild Butenschøn (1912–1992) var billedhugger og skapte sine hovedverk mens hun bodde ved Bjerke Bruk i Ytre Enebakk. Kjente skulpturer er *Frans av Assisi* (1953), *Maria med barnet* (1961), *Monument over Henrik Sørensen* (1968), *Rosepiken* (1971) og *Hellige Olav* (1984). Hun mottok i 1985 kongens fortjenestemedalje i gull og i 1990 Enebakk kommunes kulturpris.

Andre kjente enebakkinger innenfor kulturfeltet er maleren Bjørn E. Christiansen (1930–1995), som riktignok var født og oppvokst i Oslo, men tilbrakte sine senere år på Flateby i Enebakk. Christiansen hadde gjennomgående et realistisk og figurativt formspråk, og brukte både akvarell, tegning, oljemaleri og grafikk som uttrykksform. Motivene varierte fra lokale landskap og portretter, til moderne by-realisme. Nevnes bør også forfatteren Kaspara Mørk (1904–1985), som

med sine bøker om gamle dager i Enebakk, har bidratt til å ta vare på både ord, uttrykk og viktige tradisjoner.

Enebakk har de siste tjue åra vært en kommune med sterkt fokus på kultur. Hvert år arrangeres det en rekke (mer eller mindre) kulturelle arrangementer rundt omkring i bygda. Annethvert år går de kommunale kulturdagene av stabelen, og da forenes bygdas kulturkrefter med stor suksess. Kulturlivet i Enebakk kjennetegnes også av en rekke svært aktive lag og foreninger. Historielaget, hvor jeg selv er leder, arrangerer lokalhistoriske rusleturer og temamøter gjennom hele året – med opptil flere hundre deltakere på arrangementene. Alle lag er med på å arrangere «Bygdedagen» i september hvert år, og i desember samles lokale kulturkrefter og bønder om den årlige «Juleveien» på Vik gård i Ytre Enebakk.

Ragnhild Jølsen – bohemen fra Østmarka

Tekst og foto: Cathrine Søberg

Ragnhild Jølsen.

Det er Ragnhild Jølsen-år i Enebakk. I år, 100 år etter at forfatterinnen døde, blir det utgitt to bøker, samt en film og et skrift om livet og forfatterskapet til kvinnen som sjokkerte samtiden med sine skildringer av kvinners drifter, og som skrev vakkert om de dype og mørke skogene i Østmarka. Jølsen var en modig og fantasirik kvinne. I Ekebergdalen og Østmarka fant hun sitt dikteriske univers, i de dype, tunge, eggende skogene som strakte seg innover fra bygda. Hun kjente seg trukket mot de mystiske kreftene og magien i naturen. Ragnhild følte både en erotisk dragning og

en samhörighet med landskapets verden av sagn, myter og eventyr. Dette omformer hun til stor og original diktekunst – inspirert også av bohemmiljøene hun sluttet seg til og ble en del av. Hun maktet å gi både rus og erotikk et genuint, spontant og ektefødt språk.

Ragnhild Jølsen (1875–1908) fra Enebakk var en unik, nyskapende og kontroversiell forfatter i sin tid. Hun sjokkerte samtiden med sine bøker som åpent skildret kvinners seksuell liv og drifter, noe som fikk enkelte kritikere til å hevde at det måtte være en mann som hadde ført dem i pennen. Hun skrev om kvinner som kjempet for egne tanker og følelser, for seksualitet og frihet. Typisk for hennes forfatterstil er de korte, avhuggede setninger – nesten manisk lydende som i bibelform, og hennes skildringer beveger seg hele tiden i skjæringspunktet mellom drøm og virkelighet. Det er både undergangsdrift og livskraft og vitalitet i språket og fortellingene hennes. I dag har hennes forfatterskap oppnådd en slags kultstatus blant litteraturinteresserte.

Barndommen på Ekeberg

Ragnhild Jølsen ble født 28. mars 1875 på Ekeberg og vokste opp midt mellom morens lydhørhet for det ukjente og mystiske, og farens historier om gamle tiders bjørnejegere og fredløse. Den store, vakre hagen på Ekeberg og de dype skogene som omkranset gården var Ragnhilds barndomsparadis. Allerede som lita jente var Ragnhild svært opptatt av den vakre skogen som omga familiegården. Hun var ei sanselig jente med stor fantasi, og

hun drømte seg bort under lange og ensomme spaserter innover i Østmarka. Tidlig skrev hun betrouelser i dagboken sin. Dyrene på gården opptok henne, og hun skrev hemmelige brev til kattene. Brevne gjemte hun på stubber i skogen, slik at kattene kunne finne dem og lese dem. Etter hvert som hun ble eldre, gikk hun stadig lengre turer innover i skogene. Aller helst gikk hun i mørket om natten eller når det var måneskinn. Svingninger i sinnsstemning var karakteristisk for Ragnhild Jølsen allerede fra barndommen av. Slekten hadde bodd i Enebakk i flere generasjoner, sagn og tradisjoner fra hjembygda er derfor vevd inn i forfatterskapet hennes. Romanene er preget av nyromantiske trekk: språklig velklang, sjelfulle menneskeskildringer og stemningsfylte miljøer, mens fortellingene i «Brugshistorier» (1907) er mer rea-

listiske. Hun var datter av fabrikkieren Holm Jølsen som innførte den industrielle revolusjon i Enebakk, og i tretti år var det fabrikker og en liten by av arbeidere der med alt det førte med seg. Men fabrikkene brant, familien gikk konkurs og de mistet godset Ekeberg som hadde vært i familiens eie i nærmere tre hundre år. Denne tragedien er noe av bakgrunnen for Jølsens forfatterskap.

Østmarkas betydning

Naturen hadde en magisk appell til Ragnhild Jølsen. Hun opplevde skogens trolldomsmakt, og flere bøker tok utgangspunkt i overtro, folkemedisin og gamle sagn. Det var som skogen var full av hemmeligheter i vårnatten, full av trolldom og annet underlig og urgammelt. Landskapet i Enebakk med den store himmelhvelvingen over skoger og jorder og elva som flyter gjennom landskapet i Ekebergdalen, inspirerte Ragnhild Jølsen i hennes forfatterskap. Skogen blir et sentrum for drifter og livskraft som minner om den mystiske og symbolske rollen naturen har hos

Dukkestuen til Ragnhild Jølsen på Ekeberg gård.

eventyrforfattere som Selma Lagerlöf og Astrid Lindgren. Begge disse forbinder skogen med det overnaturlige, og de kan kunsten å formidle en intens skogsstemning.

Ragnhild Jølsen skriver med en rå kraft. Hun visste hvorfor hun gikk i skogene. Lukten og luften av mosen, trærne, råttent orme-gras og forråtnelsen i myrhullene, alt sammen kunne gjøre henne mer opphisset enn noen mann.

Møtet med Kristiania

Det året Ragnhild fylte 14 år brant farens siste fabrikk i Ekebergdalen ned til grunnen. Det var en cellulosefabrikk bygget på tuftene av den gamle fyrstikkfabrikken. En tung tid fulgte, og da Ekeberg ble satt under administrasjon senere samme år, måtte familien Jølsen forlate familiegården og flytte til Kristiania. Dette var tungt for den 14 år gamle Ragnhild fra Ekeberg. For henne var nemlig gården og slekten selve grunnfundamentet i tilværelsen.

De neste sju årene tilbrakte familien Jølsen i hovedstaden. Bylivet satte etter hvert et sterkt preg på Ragnhild. Hun ble introdusert for bohemtilværelsen og ikke minst bohemforfatterens utagerende livsførsel. Ragnhild besøkte riktignok Ekeberg av og til, men for hver gang ble gården stadig mer fremmed og hagen mer gjengrodd. Lengselen etter skogen og gården var likevel sterk i henne, og hun vandret omkring som en urban hulder med hodet fullt av drømmer og fantasier. Det var omtrent på denne tiden hun begynte å kalle seg Hildr, nettopp fordi dette klenge-navnet minnet henne om hulder.

Våren 1897 var Ragnhild endelig tilbake på Ekeberg. Den vakre hagen som omga gården var den samme og de dype skogene var

de samme, men noe i henne var forandret. Det var som om en tristhet hadde kommet over henne. Den litt nølende skrivevirksomheten hun hadde påbegynt sommeren før, utviklet seg raskt til å bli en ny og voldsom besettelse for henne. Hun søkte på ny ut i skogene, men de klang ikke lenger av menneskestemmer, og hun syntes tjernene var blitt svartere og dypere.

Fra Firenze og Roma til Solbakken

Etter et opphold i de italienske byene for å hente inspirasjon og for å få hjemlandet på avstand, ble det mye bar og kaféliv i Firenze og Roma blant kunstnerkollegaer. Her gjorde hun flere forsøk på å skrive, men forsto etter hvert at hun måtte hjem til skogen og stillheten for å kunne fullføre noe. I juli 1907 kom Ragnhild hjem til Enebakk. Hun var tynn og blek og hadde fått et stenk av grått i det mørke håret. I den første tiden etter hjemkomsten hadde hun problemer med å sove og tok stadig sovemedisin. Hun søkte tilflukt i ei hytte inne ved Forfoten i Østmarka og innredet den til skrivestue. Ragnhild skrev her en bok om ondskap basert på de gamle fortellingene hun hadde samlet inn for lenge siden. Det ble en bok med utgangspunkt i overtro, folkemedisin og gamle sagn. Hun nøt å jobbe alene i stillheten. Nærheten til naturen og stillheten i skogen ga henne roen og konsentrasjonen tilbake. Hun hadde den samme lysten og den samme angsten for skogen som hun alltid hadde hatt, og hun merket at angsten på en måte bar henne og styrket henne. Hun skrev om livets skog, et sammenfiltret og ugjennomtrengelig kratt av mørke og ondskap.

Ragnhild kom i gang med skrivingen, og den korte perioden fra august 1907 og fram

til hennes død i januar 1908 var trolig hennes mest produktive periode som forfatter. Riktignok er det bare deler av det hun skrev i denne tiden som er blitt utgitt, men mengden av etterlatt materiale er påfallende stor. I midten av 1907 kom Brukshistorier på markedet og fikk en fantastisk mottakelse både av publikum og kritikerne. Med denne novellesamlingen gjenskapte Jølsen en fjern fortid og gjeninnsatte sin avdøde far som den mektige bruksherren i fabrikkdalen. Denne lille boken er blitt hennes mest leste verk. Andre perler er Ve's mor, Rikka Gan, Fernanda Mona, Hollases krønike og Efterlatte arbeider, alle utgitt på Aschehoug forlag.

Jølsenvandring

Under Jølsenvandringen som historielaget arrangerte i Enebakk i juli var vi innom Enebakk kirke, hvor Ragnhild Jølsen ligger begravet, Ekeberg gård og Solbakken hvor hun levde de siste årene av sitt liv. Turlederne Henning Bergersen og Håkon Tysdal fortalte og leste tekster av forfatterinnen med de forskjellige stedene som tema. Dette var en av to vandringer i Jølsens fotspor i sommer, og den samlet hundrevis av engasjerte deltakere i vakre Ekebergdalen. Den fantastiske hagen rundt Ekeberg gård og «Eikaberget», som gården har sitt navn etter, var en stor opplevelse. Her var nye og eldre skulpturer rundt

Ekeberg Gård, Enebakk.

Statuen av Ragnhild Jølsen ved oppkjørselen til Ekeberg gård.

omkring i hagen, dammer, trapper, kriker og kroker som gjorde vandringsen i hagen til en oppdagelsesferd.

Bjørneboe og Jølsen

Blant de mange som er blitt fascinert av Ragnhild Jølsens liv og skjebne, er Jens Bjørneboe. Fra 1962 til 1966 bodde han i Enebakk. Fra huset sitt så han rett på hjemmet til Jølsen – en av de unge døde i norsk litteratur. Bjørneboe ble inspirert til å skrive boka *Drømmen og hjulet* (1964). Dette er ikke bare den første skjønnlitterære dikterbiografi av betydning i norsk litteratur. Boka innvarslet også noe nytt i Bjørneboes forfatterskap. Boka peker framover, skrevet i en stil Bjørneboe selv kalte for «poetisk naturalisme». I likhet

med den forbudte boka *Uten en tråd*, som også ble skrevet mens Jens Bjørneboe bodde i Enebakk, har *Drømmen og hjulet* en kvinnelig hovedperson som lengter mot og våger å ta innover seg sin erotiske lengsel. *Drømmen og hjulet* foregriper ikke bare romanbiografien slik den på godt og vondt har vært dyrket i norsk litteratur de siste 20–30 årene. Den har i seg en indignasjon på vegne av kvinners situasjon som flammet opp med feminismen noen år senere.

Inspirerte Undset

Ragnhild Jølsens forfatterskap ligner ikke på noe annet som er skrevet på norsk. Hun er ikke noen enkel forfatter, kanskje var det derfor hun ikke slo så bredt gjennom. Hadde hun fortsatt å leve ville hun utvilsomt rokket ved Sigrid Undsets posisjon som kvinnelig forfatter. Undset likte bøkene hennes. Enkelte mener at Jenny (1907) er et skjult portrett av Jølsen. Hun levde uvørent, særlig den siste tiden i Roma. Hun var deprimeret, og trolig gravid med den langt eldre, svært eksentriske maleren Dørnberger da hun døde. Hun levde et liv i risikosonen, fylt av turbulens. Skrivingen var livet for henne. Alt hun gjorde, sto i ordenes tjeneste.

Hvor mange norske forfattere har maktet å skrive ei bok som sammenfører elementene dekadanselitteratur og symbolisme, folklore og sagnstoff, naturalisme, melodrama og kunstnerroman – alt i én og samme tekst og uten at det virker anstrengt eller programmessig? Ragnhild Jølsen klarte det med *Hollases krønike*, som er et unikt verk i norsk litteraturhistorie. Det ble hennes siste roman før hun døde 28. januar 1908 etter en overdose med kloramin.

Erling Enger – koloristen og humoristen i norsk malerkunst

Tekst og foto: Cathrine Søberg

Erling Enger (1899–1990) vokste opp på Bjerke gård i Enebakk og hadde sin bakgrunn i bonde- og skogbruksmiljøet der. Han var først og fremst maler. Fargen, både som effekt og medskapende virkemiddel, opptok ham hele livet. Hans inspirasjon til arbeidet var naturopplevelsene – skog og dyrket mark, og mennesker og dyr i kontakt med naturen.

Etter endt utdannelse på skogbrukslinjen ved Norges Landsbrukshøgskole på Ås, hvor han senere utførte dekorasjonene i høyskolens aula, ble Erling Enger skogsbestyrer i Enebakk kommune. Allerede året etter sa han opp denne stillingen og flyttet med sin kone til Oslo for å følge undervisningen på aftenskolens tegnelinje ved Statens Håndverk- og Kunstindustriskole. Etter to år kom han inn på Kunstakademiet i Axel Revolds klasse. Han fikk diverse stipendier og reiste på studieturer til Tyskland, Nederland, England, Italia og Frankrike. Han debuterte på Høstutstillingen i 1931.

I begynnelsen var han påvirket av de tyske «die Brücke-kunstnere» og sine venner Gert Jynge og Sigurd Winge samt immigranten Rolf Nesch, men fra 1940 framsto han som en særpreget og selvstendig kunstner. Pulverteknikken (en blanding av fargepulver og gips/ement som ble drysset på klebrig sement) som han lærte hos Rolf Nesch, var et viktig skritt på veien til en selvstendig stil – nettopp på grunn av den forenkling og strenge disposisjon av lerretet denne teknik-

ken krevde. Mange av bildene fra denne tidlige perioden er fine, vare arbeider som er fullt på høyde med 40-årenes frodige verk. Det største utvalg av oljemalerier er likevel fra 1940 og -50 årene – den perioden som så avgjort har gjort ham kjent i norsk malerkunst. Erling Engers senere produksjon består av en serie med ypperlige landskapsmalerier og akvareller, men da var tiden over for hva som kalles «fortellende motiver».

Engers velbrukte ryggsekk fra uttallige turer i Østmarka, ved Øyeren og i Romerikssåsene henger over atelieret.

Vinter, Enebakk.

Enebakk-kunst på Nasjonalgalleriet

I årene 1940-1954 slår Erling Engers store talent ut i full blomst, og maleriene fra denne perioden danner grunnstammen i hans ry som en av etterkrigstidens store malere. Fra 1940 henter han først og fremst sine motiver fra hjembygden Enebakk – han fremstiller innmark eller utmark eller humørfylte scener fra gårdslivet. Nasjonalgalleriet har flere av hans fremstillinger fra Enebakk, som Landskap, Enebakk (1943), Skogen (1944), Vinter, Enebakk (1961) og Måneskinn (1947).

Erling Enger deltok på mange kollektivutstillinger og holdt sin første separatutstilling i Galleri Per i 1942. Utstillingen, som ble godt mottatt, gjenga gjerne hverdagslige scener fra nærmiljøet på Bjerke og Kjølstad i Enebakk. I de senere år var det skogsinteriører og landskaper – helst i vår/vinter eller høstdrakt – som dominerte. Akvarellmaleriet omtalte han som «maleriets kammermusikk». Akvarellen spilte hovedrollen og opprettholdt hans ry som en fin naturlyriker. Å bruke malerier til å fortelle en historie med empatisk underfundighet og lavmælt komikk – de mange malerier som appellerer

både til øyet, intellektet og humøret – var han alene om i norsk kunsthistorie.

På toppen av sin karriere ble han vekselvis utropt til «koloristen i norsk malerkunst» og «humoristen i norsk malerkunst». Motivene var figurative og fortalte gjerne en historie, ofte med en dypere filosofisk undertone. I den siste delen av sin kunstnerkarriere malte han nesten utelukkende skogsinteriører og landskap. Det er disse motivtypene og de såkalt litterære motivene som de fleste forbinder med Enger. Nå foreligger den første biografien om Erling Enger, skrevet av kunsthistoriker Anne Marie Lorch. Den ble lansert i Galleri Kaare Berntsen i Oslo 23. oktober, og samme sted vil det også være en utstilling med verker av Erling Enger som åpner 24. januar neste år og varer til 21. februar.

Bondesønn, forstmann og kunstnerdrøm

Erling Enger begynte tidlig å tegne. En normal, lykkelig barndom i fine omgivelser på Bjerke Bruk, hvor faren var gårdsbestyrer hos familien Butenschøn, har etter alt å dømme vært inspirerende. Familien Butenschøn hadde mange kontakter og venner innen norsk kulturliv. Det var mye selskapelighet på gården, som ligger vakkert til med utsikt over Mjør. Hovedhuset er praktfullt og stilfullt med god kunst på veggene. Hos Butenschøns fikk Erling stifte bekjentskap med bildende kunst. Sterkt inntrykk gjorde Christian Skredvigs skissebøker som lå igjen etter ham fra den tiden han var gift med fru Butenschøns halvsøster, Maggie Plathe.

Sytten år gammel måtte Erling velge seg et yrke. Selv om tegnelysten ikke hadde avtatt

med årene, var det lite naturlig for en ungdom med hans bakgrunn å satse på en kunstnerkarrière.

Men han fulgte sitt kall, og hans lange vei til kunstens verden er viktig i denne sammenheng.

Erling Engers generasjon av kunstnere er vel den siste hvor det å bli kunstner var ansett som et kall. De visste at det var et økonomisk sjansespill, men å uttrykke seg gjennom kunsten var et livsbehov, så da fikk det stå til! Enger hadde dessuten det hell å finne en livspartner som fra første stund så at kunstneren i ham måtte få utviklingsmuligheter. Men helt opp til hans eldre dager gnaget det ham at det å være kunstner ikke var ansett som skikkelig arbeide i de kretser han kom fra, gårdbrukersønn som han var.

Måneskinn.

Far og kunstner i Ytre Enebakk

En varm augustdag sitter jeg i Åsen hvor Erling Enger hadde ei stor tømmerhytte som sto ferdig i 1945, med atelier med overlys og takvindu i annen etasje. I over 40 år brukte han atelieret her i Åsen, som ligger ovenfor Kjølstad gård i Ytre Enebakk. Her møter jeg datteren Babben Enger, «fartsfantomet» som

mange av oss husker fra 60-tallet, med høydepunkt fra OL i Grenoble 1968 hvor hun var med på det norske kvinnelaget som vant gull på 3 x 5 km stafett. Hun serverer de nydeligste vaffer med skogsbær og forteller engasjert om farens liv og egen oppvekst ved Østmarka.

– Det var her i Åsen far trivdes aller best og fant mye av sin inspirasjon, sier Babben. Her er bølgete landskap og et sterkt gyldent lys.

De to dørene han måtte gjennom for å komme til og fra atelieret, har den dag i dag striper av maling fra palletten som hang på utsiden av den gamle sekken og skrapte mot dørkarmen.

– Malerier malte far mye ute, sommer som vinter, fortsetter hun. – Akvareller derimot, ble ofte laget inne etter hukommelsen. Ute noterte han i ei skissebok hvilke farger han ville ha, for så å bruke vannfargene hjemme: gråblått, lys oker, brunt og hvitt. Ofte har jeg lurt på om jeg ville ha lagt merke til alt det spesielle som han så og malte hvis jeg ikke hadde vokst opp med det: lilla bjørk på senvinteren, hvite hogstflater mot svart skog, smeltende snø i plogfurene, sollys på grå granstammer, hvite tak på små uthus, blå skygger under fjellbjørk i vårsola. Senvinteren var nok den årstiden som inspirerte ham mest. Det blå mot det hvite, enten det var hogstflater eller innsjøer med skog rundt. Far likte seg best på Østlandet, særlig områdene i Enebakk og Romeiksbygdene, og han lengtet alltid sterkt tilbake til Enebakk når han var ute på en av sine mange studiereiser. Gleden var stor og fryden til å føle på om våren når rugda trakk rett over hyttetaket og orrhanen spilte like borti lia.

Babben Enger ved hytta i Åsen hvor faren Erling Enger arbeidet som kunstner i over 40 år.

– Jeg ynder å si at far levde *med* farger, *av* farger og *for* farger. På tur i skogen var han aldri uvillig til å kommentere trær og vekster. Skogen var ham kjær. Han hadde øye for den både som forstmann og maler. Ikke minst kan jeg huske hans glede over lyset, dets skiftninger med dagene, og ikke minst med årstidene. Han lå alltid litt foran i tid; han så vårlyset om vinteren og sommerlyset om våren. Sommeren var forresten den tid han syntes minst om – som maler. Det var for grønt!

Selv bruker Babben Enger Østmarka til alle årstider – til rekreasjon, til bær- og sopp- lukking, ski- og badeturer.

– Det er oppbyggende å være her i Ytre Enebakk og lytte til stillheten, sier Babben.

– Her er et uforanderlig landskap fra jeg var barn, med en høy himmel og et bølgete landskap.

Hun har sterke slektsbånd til Børter gård, og her hentet faren inspirasjon til et av sine hovedverk, Gammel gård, som viser tunet på Børter gård med Ragnhild Jølsens gjenferd som symbol på bygdas kulturelle arv.

– *Hva har Enebakk betydd for deg i idretts-sammenheng?*

– Det var ikke barneidrett da jeg vokste opp, så jeg begynte med slalom og orientering og

var mye i områdene rundt idrettsplassen til Driv i Ytre Enebakk, i skogene til Kjølstad og Bjerke og på Bysetermosen og Fjell. Over Rausjøen og Mosjøen staket jeg mye på ski, og som barn gikk jeg mye på ski på jordene her i Enebakk og på Børtervann, omkranset av vill og vakker natur. Her ble grunnlaget lagt for en skikarriere som endte med OL-gull i stafett i 1968. Om sommeren var Holmetjern, tre kilometers gange fra Åsen, favoritten - og det er det fortsatt.

– *Hva synes du om Østmarka?*

– Jeg synes Østmarka er en veldig ujælete del av Osloomarka. Å gå på ski i Østmarka er langt mindre «stressende» enn det er å gå fra Skansebakken eller Frognerstølen. Østmarka har brukere som bryr seg mindre om nytt utstyr og det siste i treningsklær og sekker. Folk er der for å nyte friluftslivet.

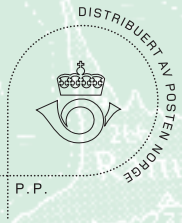
– **Østmarka er en perle med unike kvaliteter og må bevares som natur- og friluftsområde for dagens og kommende generasjoner, avslutter Babben Enger.**

Babben Enger i atelieret til sin far i Åsen, Ytre Enebakk.

B

NORGE

Returadresse: Østmarkas Venner, Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo

Varsel om årsmøte i Østmarkas Venner

I henhold til foreningens vedtekter skal det avholdes
årsmøte hvert år innen utgangen av mars måned.
Styret i Østmarkas Venner varsler herved medlemmene
om at årsmøtet avholdes

torsdag 26. mars 2009 kl. 19 på Skullerudstua

Forslag som ønskes behandlet på årsmøtet
må være sendt styret innen **15. januar 2009**

***Vi ønsker alle venner av Østmarka
en god jul og et godt nytt år!***

Bli medlem du også!

Du som vil støtte Østmarkas Venner, bli medlem! Skriv navn og adresse her, klipp ut
og send til: Østmarkas Venner, Postboks 37 Haugerud, 0616 Oslo

Navn:

Telefon:

Adresse:

Postnummer og -sted :

Kontingenten er kr 130 per år. Borettslag, bedrifter
og organisasjoner kr 260 per år.
Blankett vil bli tilsendt etter innmelding.

SLÅ RING
OM
ØSTMARKA

Eller meld deg inn via: www.ostmarkasvenner.no